

Agnieszka Elżbieta Kubica

"Plany II rozbioru Polski w polityce Berlina w latach 1791-1792 : Fryderyk Wilhelm II i jego dyplomacja w przeddzień II rozbioru Polski", Henryk Kocój, Kraków 2007 : [recenzja]

Niepodległość i Pamięć 14/2 (26), 386-388

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Henryk Kocój, *Plany II rozbioru Polski w polityce Berlina w latach 1791-1792. Fryderyk Wilhelm II i jego dyplomacja w przeddzień II rozbioru Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, 526 ss.

Wybitny badacz epoki rozbiorów oraz powstań narodowych jest autorem publikacji pt: *Plany II rozbioru Polski w polityce Berlina w latach 1791-1792. Fryderyk Wilhelm II i jego dyplomacja w przeddzień II rozbioru Polski*, która ukazała się na polskim rynku wydawniczym na wiosnę tego roku. Praca jest kontynuacją twórczości profesora Henryka Kocója, który ma już na swym koncie kilka znakomitych opracowań źródłowych, zawierających relacje dyplomatów pruskich, francuskich, austriackich i saskich. Autor jest wychowankiem znakomitego historyka Józefa Dutkiewicza i kontynuatorem jego szkoły.

Henryk Kocój, kierując się wskazaniem wybitnego historyka Bronisława Dembińskiego, który przed laty zwrócił uwagę na znaczenie depeš obcych dyplomatów dla zrozumienia polityki państw zaborczych wobec Rzeczypospolitej, opublikował zbiór korespondencji Fryderyka Wilhelma II z pruskimi wysłannikami, głównie z 1792 roku. Celem jego publikacji jest *z głębień polityki tego mocarstwa w przededniu drugiego rozbioru*.

Dzięki doskonałej znajomości języków obcych, a w szczególności francuskiego, Wydawca mógł zaprezentować nam interesujące i ważne materiały źródłowe. Mam nadzieję, iż wielu historyków badających pruską politykę wobec Polski w przededniu drugiego rozbioru, posłuży się niniejszymi depešami.

Jak wiadomo, język francuski był w tym okresie językiem dyplomacji i badacze dziejów XVIII-wiecznej Europy powinni wykazywać się jego znajomością, jednak z pewnością dużym ułatwieniem dla historyków byłoby przetłumaczenie korespondencji na język polski. Dzięki temu publikacja stałaby się ogólnodostępna. Jest to niejako apel do Autora, aby kolejne wydanie ukazało się z tłumaczeniami na język polski.

Za najistotniejszy a zarazem nowatorski fragment swej pracy uważa Wydawca publikację większości korespondencji pomiędzy Fryderykiem Wilhelmem II, a posłem pruskim w Petersburgu – Heinrichem Goltzem. Dzięki niej możemy prześledzić rozwój stosunków prusko-rosyjskich. Nie bez znaczenia jest również pozostała korespondencja pruskich wysłanników, a zwłaszcza dyplomaty pruskiego z Wiednia Jacobiego-Kloesta, z której wynika, jak olbrzymi był nacisk dyplomatów pruskich na rząd wiedeński, by ten zdecydowanie wycofał

się z polityki Leopolda II, popierania Konstytucji 3 maja oraz zaaprobował wytyczne i założenia zaborczych dążeń Berlina i Petersburga. Bardzo istotne są również relacje Ludwiga Buchholtza z drugiej połowy 1792 roku, gdyż z nich możemy się wiele dowiedzieć o sytuacji społeczno-politycznej w Polsce w początkowym okresie rządów targowiczan. Wielka szkoda, że Autor zamieścił tylko niektóre depesze Buchholtza, a nie wydał wszystkich z końcowych miesięcy 1792 roku.

Z analizy depesz wyłania się obraz Rzeczypospolitej nieświadomej zagrożeń, jakie czyhają ze strony sąsiadów. Niestety, polska dyplomacja nie zdawała sobie sprawy z tajnych rokowań prusko-rosyjskich, zmierzających do drugiego rozbioru Polski. Zbliżenie prusko-rosyjskie szło w parze z ochłodzeniem stosunków rosyjsko-austriackich. Korespondencja zawiera informacje na temat relacji pomiędzy zaborcami Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej, jednak obrazuje przede wszystkim politykę Fryderyka Wilhelma II. Z jego depesz dowiadujemy się, iż nie był zwolennikiem Konstytucji 3 maja, o której uchwaleniu dowiedział się dopiero po fakcie. Z korespondencji wynika, iż król pruski interesował się sprawami polskimi, zależało mu aby mocarstwa zaborcze podjęły wspólne działania w kwestii Rzeczypospolitej, zdecydowanie nie chciał wyrzec się roli biernego obserwatora. Pruski władca był przekonany, iż Polacy nie zdołają stawić czoła Rosji, wykorzystując fakt, iż Prusy i Austria zajęte będą wojną z Francją. Doskonale rozumiał, iż „klucz do polityki europejskiej znajduje się w Petersburgu”. Dlatego pilnie śledził poczynania Katarzyny II, pragnąc poznać jej zamiary wobec Rzeczypospolitej, zabiegał ustawicznie o jak najlepsze stosunki z Rosją. Polityka pruska wobec Polski w świetle depesz jawi się, jako pełna obłudy gra Fryderyka Wilhelma II, który mamił Polaków fałszywą przyjaźnią, mającą za zadanie uspić ich czujność. W rzeczywistości dążył do unicestwienia reform ustrojowych Sejmu Czteroletniego. Jego zamiarem było całkowite uzależnienie Rzeczypospolitej od jej sąsiadów. Po obaleniu Konstytucji 3 maja, priorytetem dla pruskiego władcy stało się uzyskanie nabytków terytorialnych kosztem Polski, w zamian za rekompensatę za straty poniesione w wojnie z Francją.

Do niewątpliwych zalet omawianej publikacji zaliczyć możemy obszerny wstęp autorstwa Henryka Kocója, zawierający omówienie głównych zasad i celów pruskiej korespondencji, jednocześnie dający czytelnikowi możliwość zapoznania się z zawartością depesz oraz ogólną charakterystyką okresu.

Cennym uzupełnieniem pracy byłoby umieszczenie indeksu nazw zarówno miejscowości jak i osób.

Omawiana praca nie jest pozbawiona pewnych błędów, co wskazuje na to, iż w redakcji zbyt pobieżnie przeglądano tekst obcojęzyczny. Zwrócę uwagę na jeden z nich na stronie 137. Zamieszczona na stronie poprzedniej depesza nr 35 ma datę 13 maja 1792, natomiast w kolejnej depeszy, ze strony 137, nr 36 widnieje data 17 maja 1791. Również jeśli chodzi o przypisy, warto byłoby je ujednolicić. Jednak nie ulega wątpliwości, iż drobne uchybienia w żadnym stopniu nie umniejszają wartości merytorycznej recenzowanej publikacji.

Reasumując należy stwierdzić, iż omawiana książka będzie stanowić niewątpliwie ważną pozycję pośród źródłowych opracowań dotyczących historii dyplomacji drugiej połowy XVIII wieku.

Sadzę, że stwierdzenie Wydawcy, iż opracowane przez niego źródła mają fragmentaryczny charakter, powinno być zachętą dla niego samego do kolejnej publikacji zawierającej między innymi korespondencję Fryderyka Wilhelma II z Goltzem z okresu od września do grudnia 1792 roku, którą posiada Autor w gromadzonych przez siebie od lat zbiorach archiwalnych.

Agnieszka Elżbieta Kubica